

НАВЧАННЯ РЕФЕРУВАННЮ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕКСТІВ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ВНЗ

Постановка проблеми. Розпочата модернізація української системи вищої освіти супроводжується низкою процесів, спрямованих на підвищення якості української освіти та її інтеграцію у світовий простір для забезпечення визнання українських спеціалістів за кордоном. Однак успішна інтеграція у світовий освітній простір може бути забезпечена за умови володіння студентами іноземною мовою як засобом професійного спілкування і приєднання до світових досягнень у галузі економіки, науки, техніки.

У немовних ВНЗ, не дивлячись на достатню технічну базу, повільно впроваджуються інтерактивні форми і методи навчання та викладання мови, недостатньо враховуються потреби виробництва в молодих спеціалістах, що вміють працювати з інформацією іноземною мовою, зокрема читати й реферувати тексти спеціального жанру, складати короткі резюме, повідомлення тощо.

Актуальність нашого дослідження зумовлена нерозробленістю проблеми навчання реферуванню студентів на просунутому етапі в немовних ВНЗ із врахуванням їхніх комунікативно-пізнавальних і професійно-орієнтованих інтересів. Студенти не сприймають реферування як важливий вид діяльності, спрямований на активізацію критичного мислення, культурно-контрастивного аналізу відомостей і фактів, що містяться у професійно-орієнтованих текстах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема навчання реферуванню є предметом багатьох наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених відносно рідної та іноземної мов. Автори наукових праць пропонують різні підходи до тлумачення поняття реферування (Гречихина А.А., Ковальчук Т.І., Коваленко А.Я.), до класифікації типів рефератів (Шамрай Л.І., Гаркушева В.А., П'ятницька Л.В., Ханн У., Манн І.), до підходів у навчанні реферуванню (Фоломкіна С.О., Авраменко В.І., Іщенко В.Л., Хван А.В.), до критеріїв відбору професійно-орієнтованих текстів, що призначені для реферування (Фоменко Н.С.).

Однак, не дивлячись на різноманіття наукових досліджень, присвячених реферуванню, слід зазначити, що завдання з формування вміння користуватися літературою з фаху часто залишається невирішеним. Однією з причин такого становища є впевненість багатьох студентів в тому, що переклад і реферування – це найлегший вид мовної діяльності. Вважається, що за допомогою словника можна перекласти будь-який текст навіть при мінімальних мовних навичках. Але практика показує, що перекладом, а тим більше реферуванням технічного тексту студенти володіють слабо, бо не знають або не розуміють його особливостей та ігнорують мовні труднощі, що виникають в цьому процесі.

У наш час поряд із традиційним повним перекладом широке розповсюдження отримали нові види і типи перекладу (Вейзе А.А., Бабайлова А.С., Конишева А.В.). До них відносяться реферативний переклад і анотування, в яких у скомпресованому вигляді містяться відносно докладні відомості про такі характеристики первинного тексту, як його призначення, тематика, методи дослідження [1].

Постановка завдання. Метою цієї статті є розгляд поняття „реферування” в умовах викладання іноземної мови в немовному ВНЗ, висвітлення основних етапів циклу навчання реферуванню фахових текстів в умовах комплексної підготовки спеціаліста, розгляд можливостей використання реферування як засобу контролю і засобу навчання.

Виклад основного матеріалу. Упродовж реалізації процесу навчання реферуванню слід враховувати, що реферування – це не просто короткий переказ у письмовому вигляді або у формі публічної доповіді змісту наукової праці чи тематичної літератури. Реферування – це, передусім, креативний мовно-розумовий процес аналітичної переробки текстової інформації, що базується на мовленнєвій компетенції.

З огляду на це, процес саме навчання реферуванню має носити спрямований, послідовний характер із повним усвідомленням і ретельним опрацюванням кожного етапу. Навчання реферуванню іноземною мовою має бути спрямоване на реалізацію практичних, освітніх і виховних цілей, які повинні створювати стійку єдність. Така реалізація дозволяє досягти певного

рівня комунікативної компетенції, забезпечити практичне використання мови, залучити студентів до різноманітних джерел інформації, сприйняття якої не можливе без знання мови. Тому робота з навчання реферуванню повинна представляти певний цикл, усі етапи якого зв'язані між собою й мають певну послідовність. Такий цикл повинен містити *чотири основні етапи*:

- мотиваційний;
- ціле-формулюючий;
- розвиваюче-формулюючий;
- узагальнюючий.

Із метою розвитку й активізації усвідомлення необхідності та корисності володіння іноземною мовою *на першому етапі* здійснюється процес актуалізації мотиваційної основи навчання реферуванню. З цієї метою доцільно ознайомити студентів:

- із основними поняттями і специфікою реферування;
- із функціями і цілями реферування (інформативна, пошукова, індикативна, довідкова, сигнальна, адресна, комунікативна);
- із цільовими настановами реферування (включення, виключення, узагальнення);
- із методами подання реферативного матеріалу (екстрагування, перефразування, інтерпретація);
- із типами рефератів (монографічний, зведений, оглядовий, розповідний, інформативний та ін.) і алгоритмом їх складання (вибір способу охоплення першоджерела, побіжне ознайомче читання, конструювання тексту реферату, критичний аналіз, оформлення і редагування);
- із стилістичними, лінгвістичними і лексико-граматичними особливостями реферативного висловлювання.

Роль мотивації процесу навчання реферуванню надзвичайно важлива. Чітко сформульоване оцінювання кінцевих результатів і перспектив занять з аспекту спеціалізованої літератури в поєднанні з методикою рейтингового контролю створює сприятливу педагогічну ситуацію, якій властиві позитивні реакції студентів і активізація навчальної діяльності [2].

Другий, ціле-формулюючий, етап передбачає спільну працю викладача і студентів. Цей етап включає:

- формулювання цілей і завдань навчання реферуванню в системі комплексного вивчення іноземної мови;
- підбір текстового матеріалу для реферування для аудиторної або самостійної роботи.

Тут особливу увагу слід приділити вимогам, що пред'являються до тексту для реферування. Такий текст повинен здійснювати мотиваційні, інформаційні і контролюючі функції. Таким чином, при підборі текстів для реферування необхідно визначити характер членування тексту на певні змістовні блоки; з'ясувати їхню внутрішню організацію, тобто комунікативно-динамічну структуру; виділити структурно-семантичні типи простих і складних речень тексту, їх місцеположення і функції в тексті; розглянути його ритміко-синтагматичне членування тощо. Такі тексти повинні мати чітку й прозору синтаксичну структуру, бути однозначно зрозумілими, легко сприйматися читачами-фахівцями [3].

На третьому, розвиваюче-формулюючому, етапі викладач виступає як провідник чужої лінгвокультури, а студенти – як носії базових знань обраної професійної сфери. Таким чином, відбувається засвоєння професійної лексики, формуються, опрацьовуються і закріплюються практичні навички застосування знань, отриманих на уроках іноземної мови і в ситуаціях професійного спілкування. Цей етап покликаний практично закріпити отриману на ранніх етапах теоретичну інформацію шляхом виконання певних творчих вправ. Слід зазначити, що під час реалізації другого і третього етапів, доцільним стає використання інтегрованої міждисциплінарної взаємодії. Така взаємодія при відборі текстового і лексичного матеріалу дозволяє більш точно враховувати професійну орієнтацію студентів і тим самим розвивати і формувати комплекс навчально-методичних матеріалів, що сприятимуть активізації мовленнєвої і вузькоспеціальної підготовки в їх неперервному зв'язку.

Четвертий, узагальнюючий, етап має на меті систематизацію здобутих знань і контроль якості їх практичного застосування.

У процесі читання тексту з метою його подальшого реферування можна виділити три основні етапи:

1. Етап пізнавального орієнтування в тексті, тобто орієнтування в текстовій інформації у вигляді „змістовного групування” і виділення „змістовних опорних пунктів”. Такий процес складається з декількох кроків:

а) ознайомлювальне читання, в результаті якого вирішується питання про доцільність реферування певного професійно-орієнтованого тексту. На цьому етапі студенти переглядають заголовки, а потім на швидку читають текст і визначають професійно-практичну значущість і інформаційну новизну джерела. Ключові слова мають скласти змістовну настанову, що активізує подальший процес осмислення тексту;

б) підбір енциклопедичних, галузевих словників, довідкової і спеціальної літератури, які можуть допомогти в подальшій роботі над текстом;

в) аналіз виду першоджерела і вибір аспектною схеми подавання матеріалу в майбутньому реферативному тексті.

2. Етап реконструкції логічної структури й узагальнення інформації, що сприймається. На цьому етапі відбувається перегрупування даних за ступенем їхньої значущості й узагальнення інформації на рівні всього тексту. В результаті здійснюються напівпродуктивні трансформації, за допомогою яких відбувається компресія мовної передачі інформації на рівні речення або його частини. Цей етап передбачає вивчаюче читання тексту. В цьому випадку студент не виконує повного письмового перекладу тексту. Розумове декодування іншомовного тексту здійснюється під впливом настанови на реферативний аналіз. Необхідність виділення аспектів, позначених у плані реферату, активізує розумову діяльність студента й надає їй пошукового характеру.

3. Етап згортання узагальненої інформації до рівня реферату. Тут відбувається найбільш інтенсивне змістовне перекодування, наслідком якого стає компресія первинного тексту на семантичному і лексико-граматичному рівнях. Цей етап містить такі кроки:

а) поділення тексту на „аспектні блоки”;

б) конструювання (синтез) нових висловлювань рідною або іноземною мовою, які мають коротко і лаконічно передавати основний значеннєвий зміст кожного аспекту;

в) записування висловлювань, отриманих у результаті вищезазначених перетворень у послідовності, що їй задано планом реферату;

г) критичне порівняння текстів реферату і першоджерела та внесення, в разі потреби, змін і доповнень у текст реферату;

д) оформлення й редагування реферату.

Таким чином, при реферуванні йдеться, перш за все, про наскрізне читання, це стосується використання певних частин тексту, чи змістовних інтерпретацій тексту. Головне – це вибір інформації, що стосується основних елементів змісту тексту, і найбільш компактне її пред’явлення. Окрім того, в процесі реферування відбувається виключення другорядних, мало суттєвих фактів, що не стосуються об’єкту дослідження і його основних характеристик. Отже, відбувається виділення найбільш важливої інформації й передавання її у формі реферату.

Це можливо завдяки *продуктивним трансформаціям* в результаті змістовного сприйняття тексту. Вони представляють собою операції зі згортання мовного відображення і значеннєвого змісту тексту першоджерела в текст реферату. В результаті *репродуктивних трансформацій* створюються реферати-витяги, реферати-цитати. *Напівпродуктивним трансформаціям* відповідають реферати-перифрази, реферати-узагальнення [4].

Контроль якості практичного застосування здобутих знань може бути поточним або підсумковим. Із метою підсумкового контролю можна використовувати такі типи рефератів: реферат-резюме – коротке резюме (висновок) прочитаного, або реферат-конспект – який є більший за об’ємом і який включає в себе всі основні положення оригіналу.

Складання розповідних, інформативних або критичних рефератів пропонується як один із різновидів самостійної роботи при підготовці до обговорення певної фахової теми. Як домашнє завдання задається опрацювати додаткові джерела або самостійно вивчити окремі проблеми, використовуючи одне або декілька джерел інформації, і представити їх у вигляді реферату.

З метою поточного контролю можна запропонувати студентам вправи, що дозволяють оцінити їхні навички цілісного сприйняття тексту, виділення основної інформації і вміння передати її в стислій формі, наприклад:

- сформулювати основну думку певних абзаців текстового матеріалу рідною або іноземною мовами;

- дати заголовки кожному абзацу, використовуючи або не використовуючи слова з цього абзацу;
- виділити речення, які містять основну / додаткову інформацію;
- скоротити речення за рахунок уточнюючих слів;
- дати відповіді на запитання і на їх базі скласти анотацію певною мовою тощо.

Слід відзначити, що під час оцінювання навичок реферування треба враховувати не лише кінцевий результат роботи, але й ряд факторів, що впливають безпосередньо на сприйняття текстового матеріалу, а саме:

- соціокультурний рівень кожного окремого студента;
- ступінь володіння фаховим предметом;
- рівень володіння іноземною мовою;
- мотиваційну основу роботи студента, яка обумовлює ступінь його активності.

Таким чином, використання реферування професійно-орієнтованих текстів як форми поточного або підсумкового контролю має певні переваги, що відображаються в діяльному характері цієї форми контролю, а саме: 1) у відповідності до вимог щодо змістовної та конструктивної валідності; 2) в ефективності прикладного використання набутих професійних умінь аналізу і систематизації при вирішенні завдань; 3) у можливості поєднання процесів освіти й навчання із самоосвітою і самонавчанням [5].

Висновки. Важливість формування навичок і умінь реферування як складової частини професійної компетенції майбутніх інженерів визначається діапазоном використання цього виду роботи в сучасному світі науки і техніки, де стисле творче аналітичне викладення матеріалу-першоджерела забезпечує ефективний, оптимальний та економічний процес обміну інформацією, здійснення міжнародної професійної взаємодії, здійснення конструктивного професійного спілкування з іноземними колегами.

Реферування сприяє розвитку навичок читання, усної та писемної мови, розвиває аналітичні, критичні та творчі здібності, є ефективним засобом підвищення рівня мотивації до вивчення і володіння не лише іноземною мовою, але й профільними предметами, що набуває особливого значення в світлі впровадження інтегрованих форм навчання в систему вищої освіти України. Застосування системного, поетапного підходу в процесі навчання реферуванню забезпечує оптимальний рівень оволодіння цим видом діяльності.

Перспективи подальших досліджень передбачають розробку дидактичних матеріалів для поетапного навчання реферуванню професійної літератури іноземною мовою в немовному ВНЗ.

Список використаних джерел

1. Вейзе А.А. Практическое пособие по обучению реферативному переводу / А. А. Вейзе, А.В. Коньшева. – Минск: МГЛУ, 1997. – 37 с.
2. Алещанова И.В. Рейтинговая система контроля как способ оптимизации процесса обучения / И.В. Алещанова, Л.М. Бурдоленко // Прогрессивные технологии в обучении и производстве: материалы Всерос. конф. – Камышин, 2002. – 112 с.
3. Фоменко Н.С. К вопросу создания вторичных текстов: обучение реферированию научно-технического текста / Н.С. Фоменко // Зб. пр. Всеукр. наук.-техн. конф. – Донецьк, 2004. – 260 с.
4. Шамрай Л.И. Обучающий и контролирующий потенциал реферирования [Электрон. ресурс] / Л.И. Шамрай, В.А. Гаркушева, Л.В. Пятницкая. – Макеевка: ДонНАСА, 2005. – Режим доступа: <http://www.dgasa.dn.ua>
5. Алещанова И. В. Реферирование газетных текстов как модульный сегмент учебной дисциплины «Иностранный язык» / И.В. Алещанова, Л.М. Бурдоленко // Новые образовательные системы и технологии обучения в вузе: сб. науч. тр. ВТУ. – Волгоград, 2002. – С. 177–180.

Ковальова Ю.О.

Навчання реферуванню професійно-орієнтованих текстів студентів немовних ВНЗ

У статті розглядається поняття „реферування” в умовах викладання іноземної мови в немовному ВНЗ, висвітлюються основні етапи циклу навчання реферуванню професійно-орієнтованих текстів в умовах комплексної підготовки спеціаліста, розглядаються можливості використання реферування як засобу контролю й засобу навчання.

Ключові слова: реферування, професійно-орієнтований текст, форми контролю, мотивація, цілепокладання, узагальнення, трансформація.

Ковалёва Ю.А.

Обучение реферированию профессионально-ориентированных текстов студентов неязыковых вузов

В статье рассматривается понятие «реферирование» в условиях преподавания иностранного языка в неязыковом вузе, излагаются основные этапы цикла обучения реферированию профессионально-ориентированных текстов в условиях комплексной подготовки специалиста, рассматриваются возможности использования реферирования как средства контроля и средства обучения.

Ключевые слова: реферирование, профессионально-ориентированный текст, формы контроля, мотивация, целеполагание, обобщение, трансформация.

Y. Kovalyova

Teaching Technical University Students Reviewing Professionally-Oriented Texts

The article touches upon the definition of “reviewing” in teaching foreign language in a technical university, the basic stages of teaching reviewing professionally-oriented texts under the conditions of integrated professional training, the advantages of using reviewing as a means of monitoring and a means of training.

Key words: reviewing, professionally-oriented text, forms of control, motivation, goal-setting, generalization, transformation.

Стаття надійшла до редакції 14.07.2010 р.